ԱՒԵՏԱԲԵՐ

«ԱՀԱ ԵՍ ՁԵԶԻ ՄԵԾ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԱՒԵՏԻՍ ԿՈՒՏԱՄ» : ՂՈՒԿ. Բ. 10

ՀԱՏՈՐ 31 · ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ · ՅՈՒՆՈՒԱՐ 18 · 1876 ԹԻՒ 3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մարդուս փափաքը Աստուծոյ գոյութեանը համար: — Մեծ արթնութիւն : — Ճաբոն: — Բարեկարգութիւն Հայերէն լեզուի : — Այլ և այլք : — Քրիստոնէութեան ծագումը : — Նոյի տապանը շինողները : — Այնթապի վարժարանը : — Ապակի : — Ակնէն նամակ մը : — Քաղաքական լուրեր : — Ելեւմտական և Արևտրական:

ՄԱՐԴՈՒՍ ՓԱՓԱՔԸ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆԸ ՀԱՄԱՐ

«ԵՐԲ համոզուեցայ որ Աստուած մը կայ,» ըսաւ Նրբամիտ փիլիսոփայ մը, «ուրախութենէս սկսայ խայտալ, թէպէտ վախ ունէի թէ զիս պիտի դատապարտէր :» Ինչ մեծ վկայութիւն Աստուծոյ գոյութեանը համար մարդուս բնածին փափաքին :

«Եթէ Աստուած մը չկայ,» ըսաւ անհաւատ Վոլթէր, «պարտինք Աստուած մը հնարել :» Այս խօսքն ալ կը ցուցնէ թէ մարդուս սրտին մէջ ի բնէ փափաք կայ անհուն և գերագոյն էակի մը գոյութեան :

«Ոչ ոք կրնայ երկինք նայիլ,» ըսաւ ատենօք անհաւատն Հիւմ, բարեկամի մը հետ պտտելով գիշեր մը երբ աստղերը կը փայլէին երկինքը, «ոչ ոք կրնայ երկինք նայիլ, առանց համոզուելու թէ ամենակարող և իմացական էակ մը կարգի դրած է այս երկինք :»

Պղատոն ալ ժամանակաւ կ'ըսէր թէ մեր գոյութեան գաղտնիքը հասկնալ անկարելի է, եթէ Աստուած մեզի ուսուցիչ մը չի ղրկեր : Փառք Աստուծոյ որ մենք հիմա ունինք զՅիսուս որ ոչ միայն Աստուծմէ ղրկուած ուսուցիչ է, այլ և Աստուած, մարմնով յայտնուած:

ՄԵԾ ԱՐԹՆՈՒԹԻՒՆ

Մօտերս Ամերիկայի մէջ գտնուելով մտիկ ըրի երևելի քարոզիչները Մր. Մուտի և Մր. Սանքի, որոնց միջոցաւ շատ արթնութիւններ կ'ըլլան։ Այս մարդիկն իրենց քարոզութիւնը սկսան Ամերիկայի Պրուքլին քաղաքը, ուր ամիս մը կեցան. յետոյ գացին Ֆիլատէլֆիա, և անկէ Նիւ Եորք և Ամերիկայի ուրիշ քաղաքներ պիտի երթան ։ Ասոնք ուր որ կ'երթան, արթնութիւնը յառաջ կ'երթայ մեծ զօրութեամբ, ինչպէս յառաջ կ'երթար անցեալ տարի Անգղիոյ մէջ : Իբր 10 կամ 12 հազար մարդ կը ժողվուի ամէն օր։ Դարձեր միշտ կ'ըլլան։ Շատ Քրիստոնեաներ կ'արթննան, և Աւետարանին ազդեցութիւնը կը տեսնուի ամէն տեղ։ Շատերը կը հարցնեն թէ այսպիսի բան մը ինչպէս կրնայ ըլլալ, և թէ արդեօք տեւական և փափաքելի արդիւնք մը պիտի ունենա՞յ։ Կ'ուզեմ համառօտիւ պատասխանել այս հարցմանց, ի տեղեկութիւն Աւետաբերի ընթերցողաց։

Մր. Մուտի զարմանալի մարդ է : Գիտուն չէ. վարժարանի կամ աստուածաբանական դպրոցի մը մէջ կրթուած չէ, բայց Ապողոսի պէս է, «զօրաւոր Սուրբ գիրքերով» (Գործ. ԺԸ. 24)։ Սուրբ գիրքը սորված է և գիտէ անոր զօրութիւնը։ Մր. Մուտիի Քրիստոնէական փորձառութիւնը խորին և առատ է։ Քրիստոսի գործին երկարժամանակեայ և քաջ հմտութիւն ունի, և մանաւանդ լի է հոգւով Աստուծոյ։ Անոր քարոզներուն և ճառերուն և բոլոր վարդապետութեան նիւթը Սուրբ գիրքն է, բայց Սուրբ գրոց հետ կը խառնէ նաև իր փորձառութիւնները, կարճ պատմութիւններ և օրինակներ, որ քարոզին նիւթին կը վերաբերին և այնպէս պարզ և բացայայտ կ'ընեն խօսքը, որ անուս մարդիկ բան կը սորվին, ուսեալներն ալ կը շինուին : Մր. Մուտի կը խօսի իր բոլոր զօրութեամբը՝ այնպիսի կաթոգին ոգւով և հոգիներու համար այնպիսի նախանձով, որ ամէն սիրտ կը շարժէ ։ Ինչպէս որ Մր. Մուտի Աւետարանը կը քարոզէ, Մր. Սանքի ալ կ'երգէ նոյն Աւետարանը. ինչպէս քարոզը, նոյնպէս երգը զարմանալի կերպով կ'ազդեն։ Մր. Սանքի կ'երգէ յստակ, սաստիկ զգացմամբ։ Ունկնդիրք այս գեղեցիկ երգերուն մէջ կը լսեն Աւետարանի ճշմարտութիւնը, հրաւէր, աղաչանք, ազդարարութիւն կամ սպառնալիք։ Բայց Մուտի և Սանքի չեն աշխատիր առանձին. իրենք առաջնորդ են, և ունին շատ գործակիցներ։ Հիմա հովիւներու և եկեղեցւոյ փորձառու անդամներու մէջէն ընտրուած 300 անձինք կան անոնց օգնական։ Ասոնցմէ 100 հոգին ամէն իրիկուն կու գայ աշխատիլ ընդ առաջնորդութեամբ Մր. Մուտիի։ Բաց ասոնցմէ կան նաև քանի մը հարիւր ընտիր և վարժ երգիչներ : Ամէն օր հրապարակաւ երկու պաշտօն կ'ըլլայ. մին՝ առաւօտուն կամ կէսօրին, աղօթքի և քարոզի համար : Այս ժողովը վարողն է Մր. Մուտի, և 1,000է մինչև 2,000 հոգի կու գայ այս ժողովին : Միւս ժողովը կ'ըլլայ երեկոյին, և տունը կը լեցուի իբր 10 կամ 12 հազար ունկնդրօք : Երեկոյեան պաշտօնին ատենը խումբ խումբ երգիչներ կ'երգեն այլ և այլ երգեր, դեռ Մր. Մուտի չեկած : Մր. Մուտի գալով Սուրբ գիրքէն մաս մը կը կարդայ և կը մեկնէ համառօտիւ, աղօթք կ'ընէ, կամ ուրիշ եղբօր մը կ'առաջարկէ աղօթել : Մր. Սանքի կ'երգէ քանի մը անգամ, և երգիչներուն խումբն ու ժողովուրդը ձայնակից կ'ըլլան անոր։ Քարոզը կարճ է.

չատ անգամ 20 րոպէ միայն կը տեւէ, բայց իմաստալից է, սիրալիր եւ վառվռուն, լի Սուրբ Գրոց խօսքերով եւ Հոգւով սրբով։ Երբ քարոզը կ՚աւարտի, իրենց համար աղօթք խնդրողները կը հրաւիրուին ոտք ելլել, եւ կ՚ելլեն։ Այլ եւ այլ անձինք ոտքի վրայ կը կենան ասդին անդին իրենց տեղերը բազմաթիւ ունկնդրաց մէջ, եւ Մր. Մուտի կ՚աղօթէ անոնց համար։ Երբ պաշտօնը կ՚աւարտի, աղօթք խնդրողները կ՚երթան ուրիշ սենեակ մը, ուր Մր. Մուտի, Մր. Սանքի եւ անոնց 100 կրթեալ օգնականներն այն մարդոց հետ կը տեսնուին, կ՚աղօթեն եւ կը ջանան զանոնք Քրիստոսի առաջնորդել։ Այս գործը կը տեւէ իբր կէս ժամ կամ երեք քառորդ։ Այս մեծ գործն ամէն օր այս կերպով յառաջ կը տարուի ամիսներով։ Անտարակոյս Աստուծոյ է այս գործը, որոյ նմանը տեսնուած չէր այն օրէն ի վեր որ 3,000 հոգիի չափ աւելցան եկեղեցիին մէջ (Գործ. Բ. 41)։

Մ. Հ. ՀԻՉԳՕԳ

ՃԱԲՈՆ

Ճաբոնի պատմութեան վերաբերեալ ամենէն հին վաւերական տեղեկութիւնները կը հասնին մինչեւ 600 տարի նախ քան զՔրիստոս։ Այս թուականէն մինչեւ Ը երրորդ դար Ճաբոնի կառավարութիւնը միապետական էր։ Ը. դարուն մէջ Ճաբոնի պաշտօնատարք, ըստ սովորութեան Չինացւոց, կը բաժնուէին երկու, քաղաքային եւ զինուորական, եւ գաւառները կը կառավարուէին ուղղակի Միգատոյէն, այսինքն թագաւորէն, որոյ արքայանիստ քաղաքն էր Քիոդոյ, եւ ութ պաշտօնեայ ձեռնտու էին թագաւորին։ Երթալով զինուորականաց ազդեցութիւնն աւելցաւ, եւ թագաւորինը պակսեցաւ։ Վերջապէս 1184 ին, զօրքին առաջին հրամանատարը կամ սպարապետը, տէրութեան բոլոր պատերազմական զօրութեան տիրանալով, իրեն զատ մայրաքաղաք ըրաւ Ետոյ։ Անոր յաջորդը քաղաքային իշխանութիւնն ալ միացուց զինուորականին հետ, եւ այնուհետեւ սպարապետք տիրեցին մինչեւ 1868։ Սակայն 1134 էն մինչեւ 1868 բուն թագաւորը կամ Միգատոն ալ (այսչափ տարուան միջոցին 39 Միգատոյ նստաւ) կը նստէր գահը։ Օտարականք կը կարծէին թէ Ճաբոնի մէջ երկու թագաւոր կար. բայց այնպէս չէր, բուն թագաւորը մէկ էր. սպարապետք որ իբր եօթը դար բացարձակ կը տիրէին՝ յափշտակած էին իշխանութիւնը։ Ժողովուրդը գիտէր այս բանը, բայց անկարող էր նետել զինուորական դասուն ազդեցութիւնը։ Թէեւ այսպէս ժողովուրդը կարող չէր կործանել սպարապետաց ազդեցութիւնը, սպարապետք երբեք չհամարձակեցան բոլորովին վերցնել թագաւորը կամ Միգատոն։ Սակայն ի վերջոյ, 1868ին Քիոդոյի, այսինքն թագաւորանիստ քաղքին, ժողովուրդը զինուորական տիրապետութեան դէմ ապստամբելով, այն բռնութենէն ազատեց թագաւորը, որ յատուկ հրովարտակաւ ջնջեց սպարապետական պաշտօնը։ Այսպէս մէկէն աւլուեցաւ վերցաւ Ետոյի կեղծ կառավարութիւնը, եւ նորոգուեցաւ Ճաբոնի տէրութիւնն ինչպէս որ էր յառաջ քան ԺԲ. դար։ Քանի մը կռիւներ եղան զինուորական դասուն եւ թագաւորին օրինաւոր զօրաց մէջ, տեղ որ միշտ յաղթող եղաւ։ Վերջապէս Միգատոն Քիոդոյէն եկաւ զինուորական իշխանութեան նիստը, Ետոյ, զոր իրեն մայրաքաղաք ըրաւ։ 1871 ին, օգոստոսի մէջ, թագաւորը բոլորովին ջնջեց աւատային, այսինքն կէս ինքնագլուխ, կառավարութիւնները, եւ դայմիօ կոչուած զինուորական իշխանք կամ գաւառատէրք, հասարակ մարդոց հաւասարեցան։ Այսպէս, զինուորական տիրապետութիւնը սկսելէն 700 տարի ետքը, Ճաբոն նորէն ստացաւ ազգային կառավարութիւն, ազգային զօրք եւ նաւատորմիղ, եւ ազգային գանձ։ Այնուհետեւ սկսան բուն ազգային բարեկարգութիւնք։ Ասոնց մէջ ամենէն կարեւորն է դաստիարակութեան բարեկարգութիւնը։ Կառավարութիւնը հաստատուելուն պէս, թագաւորը կանչելով Ամերիկացի միսիոնարաց մէկը, միսդըր Վէրպէք, որ քանի մը տարիէ ի վեր Ճաբոն կը բնակի, անոր յանձնեց արտաքին լեզուաց եւ գիտութեանց համար Ետոյի մէջ հաստատուած դըպրոցին վերակացութիւնը։ Հիմա այս դպրոցը երկու բաժնուած է, մին կը կոչուի կայսերական վարժարան եւ ունի աւելի քան 300 ուսանող, 5 Ամերիկացի, 4 Անգղիացի, 5 Գաղիացի եւ 5 Գերմանացի դասատու. երկրորդ վարժարանը որ արտաքին լեզուաց համար է՝ ունի 600 ուսանող եւ 20 օտարազգի ուսուցիչ, Ամերիկացի, Անգղիացի, Գաղիացի, Գերմանացի, Ռուսիացի եւ Չինացի։ Դաստիարակութեան գործը 1871 ին, իբրեւ վարչութեան մէկ ճիւղը, յանձնուեցաւ յատուկ պաշտօնէի մը։

Դաստիարակութեան առաջին Ճաբոնցի պաշտօնեայն, Օքի, միսդըր Վէրպէքի հետ շինեց ազգային դաստիարակութեան յատակագիծ մը, որուն համեմատ հիմա Ճաբոնի մէջ կան 210 բարձր դպրոց օտար լեզուաց ուսման համար, եւ 53,000 հասարակ դպրոց Ճաբոնցիներուն համար միայն։ Կան նաեւ վարժապետանոցներ ուր աղջիկք յատկապէս ուսուցչութեան համար կը կրթուին. նոյնպէս բժշկական, նաւային, զինուորական եւ իրաւագիտական դպրոցներ։ Իբր 300 օտարազգի ուսուցիչ կը գործածուի այս այլ եւ այլ դըպրոցաց մէջ։ Օտար լեզուաց մէջ առաջին տեղին ունի Անգղիերէնը։ Կառավարութիւնը դաստիարակութեան համար 1871ին ուրիշ երկիրներ ղըրկեց իբր 400 պատանի, որոնցմէ շատերը դեռ կը շարունակեն իրենց ուսումը։ Ետոյի թագաւորական վարժարանին մէջ իրենց ուսումնին աւարտող 25 ուսանողք անցեալ օգոստոսի մէջ Նիւ Եորք եկան Ամերիկայի իրաւագիտութեան եւ ուրիշ գիտութեանց դպրոցները մանելու։

Ճաբոնի ժողովուրդը դեռ կռապաշտ է, բայց Քրիստոնէութեան ազդեցութիւնը կը զգացուի գամ քան զգամ։ Տէրութեան դպրոցներուն մէջ կրթուող ուսանողաց մէջ ալ բաւական Քրիստոնեաներ կան։ Օտարազգի ուսուցիչք ազատութիւն ունին Սուրբ Գիրքը սորվեցնելու իրենց տուներուն մէջ. դպրոցաց մէջ ալ թոյլ տրուած է խօսիլ ոեւիցէ կրօնական եւ բարոյական խնդրոց վրայ։

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

Աւետաբերի 51 թուոյն մէջ Բարեկարգութիւն Հայերէն լեզուի վերնագրով յօդուած մը հրատարակուած էր։ Յօդուածագիրը կը փափաքի Հայերէն լեզուն փափկացնել։ Եւ առ այս իբր միակ միջոց եւ անհրաժեշտ հարկ կը համարի նոյն իսկ ոսկի դարուն ընտիր մատենագրաց ի կիր արկած երկար բառերն համառօտել՝ Այս կ'ընէ, ըստ կարծեաց նորա, բարդութեանց զօդերը բառնալով, բարդ բառերը կրճատելով եւ իբր ածանցեալ գործածելով, բառից վերջին ն եւ ք գիրերն յապաւելով ուր որ շփոթութիւն չծագիր, բառից մէջ անձայն գիր կամ մասնիկ չգործածելով, ոյ եւ եայ վանկերն էի փոխելով կամ գոնէ փոխուածները պահելով, եւ վերջապէս՝ ա գիրը ուրիշ ձայնաւորի փոխելով, կամ զեղչելով հանդերձ բաղաձայնով մը ։

Ինձ այնպէս թուի թէ, կարող էր ապաքէն մեր ազնիւ բարեկամն, առանց երկարօրէն գրելու, յայտնել թէ ինքն ընդդէմ է գրաբարի եւ պաշտպան աշխարհաբարի. զի արդէն իսկ այդ առաջարկութիւնները գրեթէ լիովին ընդունած է աշխարհիկ լեզուն յանդէտս ։

Այլ մեք աստէն ընդհանրապէս խօսելով կը փափաքիմք իմանալ մեր Պատ. յօդուածագրէն թէ Յունարէնն, որ ոչ սակաւ բազմավանկ բառեր ունի, միթէ զուրկ է ի փափկութենէ։ Եւ կամ Իտալերէնն, որոյ իգականք մեծաւ մասամբ ա կը յանգին, միթէ կորուսած է իւր քաղցրութիւնն ։ Բաց յայսմանէ, ըստ մեզ, լեզուի մը փափկութիւնը կամ խստութիւնը ոչ այնչափ ի բառից է որչափ բառերը փափուկ կամ խիստ հնչելէ։ Դիւրին է փորձել զայս գեղջկան եւ քաղաքացւոյ վրայ, արուի եւ իգի վրայ, չափահասի եւ մանկան վրայ, միով բանիւ, անուս եւ ուսեալ անձանց վրայ։ Բազումք կը խօսէին Լատիներէն ի Հռովմ, սակայն ոչ ոք իբրեւ զԿիկերոն անոյշ խօսեցաւ այն լեզուն։ Շատ ճարտասանք էին առ Յոյնս, բայց ոչ ոք իբր զԴեմոսթենէս քաղցր հնչեաց զՀելլենարէնն ։ Բաւական ազգային պատմագիրք կային առ Նախնեօք, այլ ոչ ոք իբրեւ զԵղիշէ յինքն յանկոյց զլսելիս ։

Թողունք ուրեմն հանդարտ մեր լեզուն, որ կարի նուազ անկատար է, եւ բարեկարգենք մեր անձնական լեզուներն որ, համեմատութեամբ ուսեալ ազգաց լեզուներուն, թերեւս ամենէն անկատարն են։ Եթէ ուզեք անհաճոյ թուի ըսել աչեքանն, թող ըսէ աչեր, աչքի։ Եթէ երկար երեւի ըսել անդէքան, թող ըսէ անդէք։ Կամ որ ոք չուզեր ծղնիէ, երկնէաւ գրել, թող գրէ ծինէ, երկնէ։ Յայդմ գրաբարէ չշեղիր, ուստի եւ ազատ է։ Բայց ուր որ վտանգ կայ բռնաբարութեան, ոչ ոք է ազատ. ոչ առանձին անհատ մը եւ ոչ ընդհանուր ազգը։ Արդէն յայտնի է թէ ոչ անհատ մը ազատ չէ։ Յայտնենք թէ ինչ պատճառաւ ընդհանուր ազգն ազատ չէ։ Ազատ չէ, վասն զի լեզուն ազգին ոգին է, ազգին կեանքն է, ազգին նշանն է, եւ, ի մասնաւորի խօսելով, ազգին պարծանքն է իւր առաջնութեամբն. ուրեմն ազգին գոյութիւնն եւ տեւական յայնմ կայանայ ։ Ուստի ո՛վ կ'ուզէ անգթանալ իւր կենաց դէմ, ո՛վ կ'ուզէ իւր կենաց նշանն աղարտել, ո՛վ կ'ուզէ ջնջել իւր պարծանքն, եւ այն յանպէտս եւ յանիրաւի ։

Ընենք որ ինչ պիտոյն է, եւ մերժենք որ ինչ անպէտն է։ Ջնջենք, բառնանք խորթ եւ եկամուտ բառերն, եւ ընտրենք պահենք հարազատներն ։

ՊԵՏՐՈՍ ՓԱՇԻԿԵԱՆ

Յունուար 1, 1876

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Եւրոպայի մէջ ամենէն բազմամարդ երկիրը ո՞րն է ։

Մալթա կղզին է, ուր քառակուսի մղոն գլուխ 1,309 բնակիչ կ'իյնայ, ուստի եւ հինգ անգամ աւելի բազմամարդ է քան զԲելգիա որ Եւրոպայի տէրութեանց մէջ ամենէն բազմամարդը կը համարուի։ Մալթայի ժողովուրդը շատ թշուառ է. աղտեղութիւն, օդի ապականութիւն եւ տեսակ տեսակ հիւանդութիւններ հոն պակաս չեն ։ Անգղիական կառավարութիւնը, առ որ կը վերաբերի այս կղզին, չի գիտեր թէ ինչ դարման ընէ այս չարեաց։ Մալթացիք կանուխ կ'ամուսնանան, միշտ կը բազմանան եւ չեն գաղթեր ։

Զրահաւոր նաւերու գիւտը բոլորովին նո՞ր գիւտ է, ինչպէս առհասարակ կը կարծուի ։

Այս գիւտը հին է ։ ԺԲ. դարուն Նորմանտացիք իրենց նաւերուն ջուրէն դուրս մնացած մասը երկաթով կը պատէին, եւ 1782ին Ճիպրալթարի պաշարման ժամանակ այժմեան զրահաւոր նաւերուն նման նաւեր գործածուեցան ։

Ի՞նչ է բարբարոսութիւնը ։

Այս բառն այլ եւ այլ ժամանակ այլ եւ այլ նշանակութիւններ առած է ։ Բարբարոս բառը Յունարէն է, եւ նախ Յոյնք այսպէս կ'անուանէին Յունարէն չխօսողները, ուստի եւ Հայք, Պարսիկք, Ասորիք, Հռոմայեցիք անգամ, ըստ նոցա, բարբարոս էին։ Յետոյ Հռոմայեցիք սկսան գործածել այս բառը Յոյն եւ Լատին լեզուները չգործածողներուն համար ։ Կիկերոն երբ Հռոմայեցւոց մեծէն Միհրդատէ յաղթուիլը ցաւով կը յիշէ, անոր բարբարոս անունը կու տայ ։ Միհրդատ Պոնտոսի թագաւոր էր, եւ Աննիբաղայ պէս ահարկու եղաւ Հռոմայեցւոց։ Հիմա բարբարոս անունը կը տրուի այն ազգաց որ քաղաքականացեալ չեն, այլ գրեթէ վայրենի են ։

Երկրիս վրայ ամենէն մեծ, չքեղ եւ ահագին աղբիւրը ո՞րն է ։

Այս աղբիւրն Ամերիկայի Միսուրի գետը թափող գետակի մը քով, Ֆայրհօլ կոչուած ձորի մը մէջ ջերմուկ է, որուն քով Իսլանտայինները փոքրիկ աղբիւրներ կրնան համարուիլ։ Յիշեալ ջերմուկն ունի 20—25 ոտք լայն եւ 100 ոտք խորունկ աւազան մը որ չորս դին մեծամեծ ժայռերով ծածկուած է ։ Մինչ չի բխեր, եւ երբ կը սկսի բխել, աւազանը կը լեցուի եռացեալ ջրով, յանկարծ թնդիւններ կը լսուին, եւ սեւ ամպեր կը բարձրանան մինչեւ 500 ոտք, եւ ջուրն աւազանին մէջէն 20—25 ոտք լայնութեամբ 90 ոտք կը բարձրանայ. յետոյ իր կեդրոնէն 500 ոտք բարձր նետուելով գետինը կը թափի ահագին ձայնով, որուն կը յաջորդէ գետնաշարժ մը։ Այն ահագին ջրեղէն սեան գագաթը կամարաձեւ ծիածան մը կը գոյանայ։ Տեսարանն արդարեւ չքնաղ, միանգամայն զարհուրելի է ։ 25 րոպէ ետքը կը դադրին այս երեւոյթները, եւ ամէն բան իր նախկին վիճակին կը դառնայ ։

Ո՞ր երկիրն է ուր ջերմութեան աստիճանն, ըստ Ռէոմիւրի ջերմաչափին, ամենէն աւելի է ։

Ափրիկէի մէջ Սահարայի հիւսիսային կողմը Ֆեզզան կոչուած երկիրն է, ուր ջերմութիւնը շատ անգամ կը հասնի յիշեալ ջերմաչափին 56 աստիճանը, եւ այն՝ շուքի մէջ ։ Իսկ արեւու մէջ կը հասնի մինչեւ 70 աստիճան ։

Ո՞ր երկիրն է ուր ցրտութիւնը, նոյն ջերմաչափին նայելով, ամենէն աւելի սաստիկ է ։

Այս երկիրն է Սիպերիոյ արեւելեան կողմը Լաքուցք կոչուած տեղը, ուր յունուարի 21ին 53 ½ աստիճան է ցրտութիւնը։ Ռուս բժիշկ մը ցրտութեան հոն մինչեւ 63 աստիճան հասնիլը տեսաւ ։ Ճանապարհորդք կ'ըսեն թէ ջերմաչափին սնդիկն ամիսներով սառած կը մնայ, եւ այնչափ կարծրացած կ'ըլլայ որ կրնայ մրճով գործուիլ իբրեւ կապար։ Ցրտութեան յիշեալ աստիճանին մէջ կացինը կը բեկանի իբրեւ ապակի, եւ փայտը չի կտրուիր։

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

(Աւետաբերի 2 թուոյն շարունակութիւն)

3.

Քրիստոնէութեան ծագմանը վերաբերեալ խնդիրն ի՞նչպէս կրնայ լուծուիլ

Աշխարհիս վրայ կան շատ կրօնքներ որ կը պնդեն թէ Աստուծմէ են։ Միթէ կրնա՞նք ասոնց բոլորն ալ իբրեւ ճշմարիտ ընդունել։ Անկարելի է, քանզի այս այլեւայլ կրօնից հիմնական վարդապետութիւնները բոլորովին հակառակ են իրարու։ Կան տարբերութիւններ որ ոչ թէ երկրորդական են, այլ հիմնական. ոչ թէ թեթեւ, այլ արմատական. ուստի և անհնար է որ իրարմէ այսպէս տարբեր վարդապետութիւններ յառաջ եկած ըլլան միենոյն աղբիւրէ, այսինքն մի միայն ճշմարիտ Աստուծմէ։ Եթէ Պուտտայականութիւնը ճշմարիտ է, ապա Քրիստոնէութիւնը սուտ է. իսկ եթէ Քրիստոնէութիւնը ճշմարիտ է, պէտք է որ Պուտտայականութիւնը, Պրահմինականութիւնը և ուրիշ կրօնքներ սուտ ըլլան։ Ապա յայտնի է թէ աշխարհիս վրայ շատ սուտ կրօնքներ կան։

Որովհետեւ այսպէս է, պէ՞տք է ուրեմն որ բոլորն ալ իբրեւ սուտ մերժենք։ Որովհետեւ այսչափ կրօնքներ յանիրաւի կը պնդեն թէ Աստուծմէ տրուեցան, կրնա՞նք ասկէ հետեւցնել թէ Աստուծմէ տրուած կրօնք բնաւ չկայ։ Այսպիսի հետեւութիւն մը բոլորովին ընդդէմ է բանականութեան։ Աշխարհիս վրայ շատ կեղծ դրամներ գտնուելէն չի հետեւիր թէ հարազատ դրամ ամենեւին չկայ։ Ոչ ոք կրնայ պնդել թէ ճշմարիտ փիլիսոփայական դրութիւն չի կրնար ըլլալ, որովհետեւ կան այնչափ փիլիսոփայական դրութիւններ որ սխալ են։ Ըստ այսմ օրինակի ոչ ոք կրնայ ուղղութեամբ հետեւցնել թէ, որովհետեւ շատ կրօնքներ ստութեամբ կը պնդեն Աստուծմէ տրուած ըլլալ, ապա և ոչ մին Աստուծմէ տրուած է։ Այս եզրակացութիւնը բնաւ չելլեր։

Բայց, որովհետեւ այսչափ սուտ կրօնքներ կան աշխարհի մէջ, պարտինք զգոյշ ըլլալ, երբ անոնցմէ մէկը պիտի ընդունինք իբրեւ ճշմարիտ։ Պարտինք փնտռել թէ արդեօք բոլոր կրօնքները կ'ընծայե՞ն աստուածապարգեւ ըլլալու ապացոյցները. և այս ապացոյցները խնամով և անաչառ քննելէն ետքը, պարտինք մերժել այն կրօնքները որոնց աստուածատուր ըլլալուն բաւական փաստ չկայ, և ընդունել այն միայն՝ որ աստուածապարգեւ ըլլալու անժխտելի փաստեր կը մատուցանէ։

Քրիստոնէութիւնը չունի իրաւունք բացառութիւն պահանջելու այսպիսի քննութենէ։ Պարտինք այս կրօնքն ալ մանր ի քնին առնուլ։ Եթէ անոր փաստերն անբաւական կը գտնենք, պարտինք մերժել զայն. բայց եթէ այն փաստերը բաւական կը գտնենք, պարտական ենք Քրիստոնէութիւնն իբրեւ աստուածատուր կրօնք ընդունել։

Քրիստոնէութեան հիմնադիրն իսկ չպահանջեց մարդոցմէ հաւատք առանց քննութեան։ Ինք ըսաւ, «Թէեւ ինծի չէք հաւատար, գոնէ գործքերուս հաւատացէք» (Յովհ. Ժ. 38)։ Պօղոս առաքեալ ալ կ'ըսէ. «Ամէն բան փորձեցէք, բարին ամուր բռնեցէք» (Ա. Թես. Ե. 21)։ Ապա յայտնի է թէ այս խնդիրը, թէ արդեօք Քրիստոնէութիւնն Աստուծմէ է, պարտի որոշուիլ ապացոյցներով։

Հարկ է սակայն յիշեցնել ընթերցողաց թէ, պէտք է ուղիղ ճամբով և վայելուչ ոգւով ձեռնարկել այս քննութեան։ Ով որ պատուհանի մը ապակւոյն ետեւէն կը նայի, այն ատեն կը տեսնէ ամէն բան ինչպէս է, երբ ապակին մաքուր և վճիտ է։ Նմանապէս մաքուր և անաչառ միտքը միայն կրնայ ուղիղ դատել Քրիստոնէութեան ապացոյցները։ Կրնայ ըլլալ որ բաւական զօրեղ ապացոյցներ գտնուին Քրիստոնէութիւնը հաստատելու, բայց և այնպէս մարդիկ չհամոզուին անոր ճշմարտութեանը, վասն զի խնդիրը չեն քններ վայելուչ ոգւով։ Կրնան սխալիլ հարեւանցի ոգւով մէկդի թողլով խնդիրն իբրեւ անկարեւոր և հետաքրքրութեան անարժան, կամ ամբարտաւան ոգւով ջանալով հասկնալ Քրիստոնէութեան խորհուրդները որ քան զմարդկային միտս ի վեր են, և կամ նախապաշարեալ ոգւով չուզելով ի քնին առնուլ բոլոր ապացոյցները։

Այս խնդիրն իմաստութեամբ և ճշդիւ լուծելու համար, պարտինք քննել զայն ուշադիր ոգւով, ճանչնալով անոր կարեւորութիւնը և պատրաստ ըլլալով ի գործ դնել ինչ ջանք որ պէտք է խնդրոյն լուծմանը համար։ Պարտինք յառաջ տանել այս քննութիւնը նաեւ խոնարհ ոգւով, գիտնալով որ մեր կարողութիւնները սահմանաւոր են։ Դարձեալ, խնդիրը քննելու ատեն, պարտինք ունենալ անաչառ, անկեղծ և ի վեր քան զամենայն բարեպաշտ ոգի մը։ «Ամէն ով որ չար կը գործէ՝ անիկա լոյսը կ'ատէ, և լոյսին քովը չի գար որ իր գործքերը չյանդիմանուին» (Յովհ. Գ. 20)։ «Թէ որ մէկը կ'ուզէ անոր կամքը ընել, պիտի գիտնայ աս վարդապետութեանս համար թէ արդեօք Աստուծմէ՞ է» (Յովհ. Է. 17)։

ՆՈՅԻ ՏԱՊԱՆԸ ՇԻՆՈՂՆԵՐԸ

«Նոյի տապանը շինողք ի՞նչ եղան,» հարցուց Ամերիկացի հովիւ մը իր ժողովուրդէն երիտասարդի մը որ դեռ դարձի եկած չէր։ «Կարծեմ թէ ջրհեղեղին ատենը հեղձան,» պատասխանեց երիտասարդը։ «Այնպէս է,» ըսաւ հովիւը, և հեռացաւ։ Սակայն չմոռցուեցաւ այն հարցումը, և ազդեցութիւնը տեսնուեցաւ։ Պատանին սկսաւ խորհիլ իր հոգեւոր վիճակին վրայ, անձկութեամբ զգաց վտանգը, և շուտով փնտռեց և գտաւ Փրկիչը։

Նոյ հարկաւ ունեցաւ ճարտար շինողներ որ անոր օգնեցին տապանը շինելու, քանզի ամենեւին ապացոյց չկայ ըսելու թէ տապանը հրաշքով շինուեցաւ։ Ընդհակառակն, Նոյ երկայն ատեն աշխատեցաւ տապանը շինելու, և այս ժամանակին մէջ արդարութիւնը կը քարոզէր այն դարուն մարդոց (Բ Պետր. Բ. 5)։ Բայց և այնպէս, թէպէտ այն մարդիկը կը տեանէին տապանին շինութիւնը, կը լսէին Նոյէ թէ ջրհեղեղ պիտի ըլլար, շատերը կը գործէին նաեւ անոր հետ այն ապաստանի տապանը պատրաստելու, ամէնքն ալ հեղձան, երբ ջրհեղեղը հասաւ. Նոյ և անոր ընտանիքը միայն, ութ հոգի, կենդանի մնացին։

Մեր ժողովուրդներուն մէջ ալ չկա՞ն շատերը որ Նոյի տապանը շինողներուն կը նմանին։ Այո, շատերը եկեղեցւոյ պաշտամանց ներկայ կը գտնուին, եկեղեցական ծախուց համար ստակ կու տան, և բարեսիրական գործոց շատերուն ձեռնտու են։ Շատերն ալ, Աւետարանին մէջ յիշուած այն իշխանին նման զոր Յիսուս սիրեց (Մարկ. Ժ. 17-22, Ղուկ. ԺԸ. 18-24), բարեբարոյ մարդիկ են, օգտակար են եկեղեցւոյ, բայց և այնպէս կրնան կորսուիլ։ Հարկաւոր բան մը կայ որ կը պակսի անոնց։ Պէտք է որ անոնք նորէն ծնանին։ Գրեթէ Քրիստոնեայ են, բայց այն բաւական չէ. պարտին իրենք զիրենք բոլորովին նուիրել Տէրոջը, և Հոգւոյն պտուղները բերել։ Իրենց սրտերուն մէջ ունենալու են կատարեալ վստահութիւն թէ Տէրոջն են, Տէրն ալ իրենց մէջ է։ Ի՜նչ ողորմելի է գրեթէ փրկուած ըլլալ։

ԱՅՆԹԱՊԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Խմբագիր.

Պտ. Տըրնմըրի վրայ Տր. Համլինէն շինուած ուշադրութեան արժանի յօդուած մը կը ղրկեմ ձեզի։ Չէ՞ք կրնար այս յօդուածը կամ գէթ անոր մէկ մասը ձեր թերթին սիւներուն մէջ դնել։ Եթէ Թուրքիոյ մէջ Մր. Տըրնմըրի բազմաթիւ բարեկամներէն կը գտնուին ոմանք որ անոր այս յիշատակին համար նպաստ մատուցանել կ'ուզեն, թող ղրկեն իրենց հանգանակութիւններն առ Պտ. Բէդգիպօն, Կոստանդնուպոլիս, Ամերիգան Խան։ Մենք կը ջանանք իբր 100 լիրա ժողվել այս յիշատակի սրահին համար։ Մարմարեայ գեղեցիկ տախտակ մը, Մր. Տըրնմըրի վրայ յարմար արձանագրութեամբ մը, պիտի ղրկուի Ամերիկայէն, և պիտի դրուի վարժարանին յիշատակի սրահին պատին մէջ։ Փոքր նպաստներ ալ շնորհակալութեամբ կ'ընդունուին։

Թ. Գ. ԹՐՕԳՐԻՃ

Պօսթօն 18. Նոյ. 1875

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՊՏ. ՏԸՆՄՈՐԻ Ի ՏՐ. ՀԱՄԼԻՆԷ ԳՐՈՒԱԾ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

Առաջարկուած է որ կեդրոնական Թուրքիոյ վարժարանին մէջ յատուկ սրահ մը ըլլայ ի յիշատակ Պտ. Տըրնմըրի, որ Ամերիկայի Պորտ ընկերութենէն Թուրքիա ղրկուած հաւատարիմ և անկեղծ միսիոնարաց մէկն էր։ Անոր վրայով իմ յարգութեանս ապացոյցը տալով, կը յուսամ առաջարկուած սրահին շինութեանը օգնելու շարժել զանոնք՝ որ անշահասէր և դիւցազնական անձնուրացութիւնը կը յարգեն և կը սիրեն։

Մր. Տըրնմըր, 1851, դեկտ. 12ին, Ամերիկայէն ճամբայ ելաւ Թուրքիա երթալու։ Իբրև միսիոնար ապրեցաւ և գործեց տասը տարի միայն, բայց այն տասը տարուան մէջ այնչափ բան ըրաւ որչափ շատերը վաթսուն տարուան մէջ չեն ըներ։ Խաւարին և վտանգաւոր տեղեր իբրև միսիոնար գործելու համար Մր. Տըրնմըր մասնաւոր յատկութիւն մը ունէր, այսինքն՝ արիութիւն, եռանդ, երկայնմտութիւն և անձնուրացութիւն։ Զմր. Տըրնմըր ճանչցողներէն ոչ ոք կը յիշէ զանի երբէք վարանեալ տեսած ըլլալ վտանգներու մէջ։ Մր. Տըրնմըր Ամերիկայի քաղաքային պատերազմին ատենը Ամերիկա դառնալով զօրաց մէկ խումբին քարոզիչ եղաւ, և այս պաշտօնին մէջ ճակտէն հրացանով զարնուելով մեռաւ։ Ինկաւ, երեսը դէպ ի թշնամին։ Մր. Տըրնմըր վտանգին դիմադրաւ չէր, բայց, երբ իր պաշտօնը կը պահանջէր, չէր փախչէր վտանգէ։ Կ'երթար Քիւրտ աւազակաց քով, իբրև անոնց բարեկամը և գլխաւորը, և Քիւրտերը մտիկ կ'ընէին անոր, երբ արդարութեան և հանդերձեալ դատաստանին վրայ կը խօսէր։

Մր. Տըրնմըրի արիութեան հիմն էր կրօնական մաքուր և սուրբ եռանդը։ Կը սիրէր Աւետարանը քարոզել աղքատաց, տգիտաց և նախապաշարելոց։ Անգամ մը Սև ծովէն ճամբորդութիւն կ'ընէր Տրապիզոն։ Շոգենաւին մէջ իբր երեսուն Հայ ճամբորդ տեսաւ, որոնց ձիադարման ըլլալը կը տեսնուէր անոնց հանդերձէն։ Հասկցաւ որ այս մարդիկը Մշեցի կամ Վանեցի էին, որ իրենց հայրենիքը կը դառնային։ Անոնց մօտ երթալով բարև տուաւ, անոնք ալ «Բարև, պատուելի,» ըսելով ողջոյն առին։ «Ի՞նչպէս գիտցաք որ ես միսիոնար եմ,» հարցուց անոնց։ «Վա՜հ զի,» ըսին, «ձեր եղբայրը, Պտ. Տըրնմըր մեր երկիրը գալով Աւետարան քարոզեց մեզի։» Սկսան կարգաւ անուանել իրենց գիւղերը որ ինծի բոլորովին անծանօթ էին, բայց հասկցայ որ Խարբերդու կամ Մշոյ գաւառին կը վերաբերէին։ «Մր. Տըրնմըր,» ըսաւ անոնց մէջէն մէկը, «մեր գիւղը գալով, Քրիստոսի վրայ այնպիսի բաներ ըսաւ որ լացի։ Ես անկէ առաջ լացած չէի, անկէ ետքն ալ չլացի, և պիտի չլամ, բայց եթէ Մր. Տըրնմըր կամ անոր պէս մէկը զիս լացնէ։ Ես անոր նման քարոզիչ տեսած չեմ կենացս մէջ։» Արդարև, Մր. Տըրնմըր մասնաւոր կարողութիւն մը ունէր տեղացւոց սիրտը շարժելու։ Ես այն մարդոց քովէն հրաժարելով դարձայ նաւին խուցը, աւելի քարոզ մտիկ ըրած քան թէ քարոզ տուած ըլլալով։ Մր. Տըրնմըր ուր որ կ'երթար՝ իր նշանը կը թողուր։ Անձնուրաց էր ու միշտ պատրաստ ծախք ընելու և ծախք ըլլալու, ինքզինք ուրիշներու համար զոհ ընելու։ Երբէք չէր դժուարէր, երբ կը հալածուէր, և կամ թշնամութիւն և ապերախտութիւն կը տեսնէր։ Իր աշխատութիւններուն մէջ միշտ զուարթ էր։ Անոր վեհանձնական անյիշաչարութիւնը կը մոռցնէր անոր բոլոր թերութիւնները։ Վերջապէս, Մր. Տըրնմըր այս և ուրիշ շատ նման յատկութեանց կողմանէ ազնիւ օրինակ է Քրիստոնեայ քարոզչաց։ Ազնիւ օրինակ է Հայ հովուաց, և այն երիտասարդաց որ հովիւ ըլլալու պիտի պատրաստուին Այնթապի վարժարանին մէջ։ Երկայն և խիստ պատերազմի մը պիտի երթան, ուստի սորվելու են, իբրև բարի զինուորք Յիսուսի Քրիստոսի, տանիլ խստամբերութեանց։ Շատ ուրախ պիտի ըլլամ, եթէ մեր սիրելի և ազնիւ եղբայրը Տըրնմըր յատկապէս յիշուի Այնթապի վարժարանին մէջ։

ԱՊԱԿԻ

Ապակին որ շատ բեկանուտ է երբ պաղ է, երբ կը հալի, շատ դիւրաւ ձուլուելով որեւիցէ ձեւ կ՚առնէ, և կըրնայ քաշուելով ամենանուրբ թել ըլլալ։

Թէ ապակին երբ հնարուեցաւ՝ չի գիտցուիր, բայց կը կարծուի թէ, ուրիշ շատ օգտակար նիւթերու պէս, այս ալ ըստ պատահման գտնուեցաւ։ Հռոմայեցի հեղինակը Պլինիոս կ՚ըսէ թէ «Բանի մը նաւավարներ որ իրենց նաւին մէջ Նիտրոմ (բորակ) կոչուած նիւթն ունէին՝ (կը կարծուի թէ Պլինիոսի Նիտրոմ ըսածը սօտա կամ պօ էր) հասնելով Պելոս գետին եզերքը, որ փոքրիկ գետ է Պաղեստինու մէջ, և իրենց պուտուկները վրան դնելու համար քար չգտնելով, նաւին մէջի Նիտրոմ կոչուած նիւթէն քանի մը կտոր պուտուկներուն տակը դրին, և կրակ վառելով սկսան իրենց կերակուրն եփել։ Կրակին տաքութենէն նիտրոմը հալելով գետնին աւազին հետ միացաւ, և պայծառ հեղանիւթ մը յառաջ եկաւ, այս հեղանիւթն ապակի էր, և այս կերպով գտնուեցաւ ապակին։» Այս պատմութիւնը ճշմարիտ է թէ սուտ չենք գիտեր, բայց գիտենք որ հիներն ապակի շինելու եղանակը գիտէին։ Եգիպտոսի մումիաներէն ոմանց վրայ փաթթուած հողէ համրիչներուն դուրսի դին գունաւոր ապակիով պատած է, և հին աւերակաց մէջ երբեմն ապակի կը գտնուի։ Աղեքսանդրիոյ մէջ հին ատենները կային ապակւոյ գործարաններ, և Հռոմայեցիք ապակին այս քաղքէն կ՚առնէին։ Պլինիոսի ժամանակէն առաջ անգամ ապակւոյ գործարաններ շինուեցան Իտալիոյ, Գաղիոյ և Սպանիոյ մէջ։

Ապակին կը շինուի դայլախաղը կամ բարակ աւազն ալքալիի մը, զօրօրինակ սօտայի, բօտասի կամ ամմոնիաքի հետ հալեցնելով։ Ապակւոյն տեսակը կախում ունի գործածուած նիւթերուն տեսակէն և խառնուրդէն։ Առեւտուրի մէջ հինգ տեսակ ապակի միայն ճանչցուած է, այսինքն՝ հասարակ կանանչ ապակի որմէ ֆոֆոլ կոչուած շիշերը կը շինուին. պատուհանի հասարակ ապակի, պատուհանի ազնիւ ապակի, հայելւոյ ապակի որ մաքուր սօտայէ կը շինուի, և բիւրեղանման ապակի (պիլլուր)։

Ապակւոյ գործարաններն ընդհանրապէս աղիւսէ կը շինուին կոնաձեւ իբր 100 ոտք բարձր և հարիւր ոտք տրամագծով։ Այս գործարաններուն մէջ տեսակ տեսակ հնոցներ շինուած են այնպիսի նիւթերէ որ սաստիկ կրակի դիմանալու յարմար են, և այն հնոցներուն մէջ կը դրուին հողէ ամաններ կամ բովեր (փօթա) որոնց մէջ կը դրուին աւազը, ալքալին և ուրիշ նիւթեր որոնք հալելով կը կազմեն ապակին։ Բովերն ալ այլևայլ մեծութեամբ և ձեւով են շինուելու ապակւոյն տեսակին համեմատ։ Երբ ապակին հալելով ուզուած ձեւը կ՚առնէ, ուրիշ հնոց մը կը տարուի, որ այնչափ տաք չէ որչափ էր ապակին հալեցնելու հնոցը, և հոն կը մնայ քանի մը օր, հնոցին տաքութիւնն ալ աստիճանաբար կը նուազցուի, մինչև որ բոլորովին պաղի։ Ապակին ձուլելու կամ թափելու գործողութիւնը շատ զգուշութեամբ ըլլալու է, քանզի ջերմութեան ամենաթեթև փոփոխութիւն մը կամ թեթև դպչիլը կրնայ փշրել ապակին։ Զարմանալին սա է որ այսպիսի կարծր և փշրելի նիւթ մը, ինչպէս է ապակին երբ պաղ է, տաքնալով կրնայ մարդու մը փչելովը թռչիլ, կրնայ քաշուելով թել ըլլալ, փաթթուիլ, կտրուիլ և շատ դիւրութեամբ նորէն փակչիլ։ Այսպէս ապակեգործները կրնան ապակւոյն իրենց ուզած ձեւը տալ այլևայլ պիտոյից և կամ զարդու համար։

ԱԿՆԷՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Մանզումէ իր 2962 թուոյն մէջ «Փրօթէսթանթլըգ» խորագրով խմբագրական յօդուած մը հրատարակելով կ՚ըսէ․ «Պու ալէմտէ էվվէլա թէնի տուշունմէքլիք հէմ էհէմմիյէթտէն տիր վէ հէմ տէ թաալիի տիր․ վագըա չօգլար, ճան թէնտէն էվվէլ տիր տէրլէր, ամմա օ եանլըշ տըր լագըրտը տըր, տախմա թէն ճանտան էվվէլ տիր։»

Այս խօսքերը, որ Աւետարանի ոգւոյն բոլորովին հակառակ են, շատ զարմացուցին զիս, վասն զի ազգին մէջ նշանաւոր խմբագրի մը խօսքերն են ասոնք։ Ամենիմաստն Սուրբ գրոց, այսինքն իր հրատարակած լրագրին մէջ, կը ցուցնէ թէ մարդուս գլխաւոր պարտքը հոգին խորհիլ է, իսկ մարմինը խորհիլն երկրորդական է, եւ եթէ մէկը մարմնոյն պիտոյից համար աւելի հոգ ընէ, նուաստութիւն կը գործէ։ Ո՞վ չգիտէ թէ մարդուն գերազանցութիւնն ոչ իւր մարմնոյն այլ հոգւոյն մէջ է, ուստի եւ վայել է աւելի խորհիլ հոգւոյն համար քան մարմնոյն համար։ Ո՞ր միտք կ՚անգիտանայ թէ մարմինը հոգւոյն առժամանակեայ սպասաւորն ըլլալով, թէեւ խնամոց արժանի է, սակայն ոչ աւելի քան զիւր տէրն, որ է հոգին։ Ո՞վ այնչափ անմիտ է, որ չկրնայ զատել թէ մշտնջենաւորին համար խորհիլը ժամանակաւորին համար խորհելէն աւելի կարեւոր է։

Այո, մարդիկ շատ ճշմարտութիւններ գիտեն, սակայն իրենց ապականեալ սըրտերուն գերի ըլլալով հակառակը կը գործեն։ Ըստ իրենց համոզման, փոխանակ ուտելու որ ապրին, ընդհակառակը կ՚ապրին որ ուտեն։ Այդ մարդոց ընթացքը ճշմարիտ սկզբանց համաձայն սեպել, եւ անով ճշմարտութիւն հաստատելու ելլել ուղիղ չէ։

Մանզումէ արդեօք Սուրբ գիրք բնաւ չգիտէ՞, թէ անոր հաւատք չընծայեր։ Կը փափաքիմ որ այս կասկածանացս ոչ մին ուղիղ ըլլայ։ Սակայն աղէկ գիտեմ որ, ինչպէս ամէն մարդ, Մանզումէ ալ անհրաժեշտ պէտք ունի Սուրբ գիրք, այսինքն Աստուծոյ լրագիրը, կարդալու։ Եթէ Մանզումէ Սուրբ գիրք կարդայ, հոն շատ ճշմարտութիւններ պիտի սորվի, մանաւանդ Մատթէոսի Զ․ գլխոյն վերջին մասին մէջէն։ Երբ Մանզումէի խմբագիրը Սուրբ գրոց աղէկ հմուտ ըլլայ, կարող պիտի ըլլայ բարուք խօսիլ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան վրայ եւ այն նպատակին հասնելու համար աւելի օգտակար կերպով աշխատիլ։ Այն ատեն պիտի հասկընայ որ բարեկարգութիւնը չէ թէ ուլում ու ֆիւնունով այլ Աստուծոյ խօսքով պիտի ըլլայ։ Ցանկամ Մանզումէի դժուարագիւտ ազատախօսութիւնն իր արժանաւոր նիւթը գտած պիտի ըլլայ, եւ ճշմարտութիւնն անոր միջոցաւ պիտի գտնայ յունկն խղճալի Հայութեան, որոյ փրկութեանն եմ ի սրտէ փափաքող։

Ն. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Ակն, դեկ. 8/20, 1875

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունվ. 6 ըստ Յուն. և Յունվ. 18 ըստ Լատ. 1876

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ծովային գործոց պաշտօնեայ Րիզա փաշա ապարապետ անուանեցաւ։

Տէրվիշ փաշա ծովային գործոց պաշտօնեայ անուանեցաւ։

Ահմէտ փաշա անուանեցաւ կառավարիչ Իւսկիւտարի, և հրամանատար Սէլիմիյէ կայսերական ձմերոցին մէջ գտնուած զօրաց։

—Կ'ըսուի թէ ծովային գործոց պաշտօնէութիւնը պատերազմական գործոց պաշտօնարանին հետ պիտի միանայ։

—Արդէն ծանուցինք թէ Րէուֆ փաշա Կրետէի կուսակալ անուանեցաւ։ Կ'ըսուի թէ այն կղզւոյն բնակիչները ուրախ են Րէուֆ փաշայի այս անգամ ևս Կրետէի կուսակալ անուանելուն վրայ, վասնզի Րէուֆ փաշա իր առաջին պաշտօնավարութեան ժամանակ կղզւոյն ամէն կողմի բնակչաց սրտերուն մէջ քաղցր յիշատակ ձգած է։

—Ղալիպ փաշա, որ 20 տարիէ ի վեր զինուորական վարժարանաց վերատեսուչ էր, անցեալ չորեքշաբթի գիշեր յանկարծամահ եղաւ։

—Գուրպան պայրամի առթիւ, Վեհ. Սուլթանը շնորհեց 155,825 դահեկան, որով շատ անձինք որ պարտքի համար բանտարկեալ էին՝ արձակուեցան։

—Հերսէքի մէջ ձմեռը սաստիկ է, բայց որչափ հնար է կը ջանացուի հանգիստ ընել տալ կայսերական զօրաց։

—Հերսէքի զօրաց ընդհանուր հրամանատարը կը ծանուցանէ թէ, այժմ ապստամբք այն գաւառին հարաւային կողմը անձուկ սահմանի մը մէջ միայն կը գտնուին։ Կ'երևի որ Պիլէքէյէն, Կաչգայէն և Թրէպինիէյէն վեր դէպ ի հիւսիս բոլոր գաւառը հիմա հանդարտ է։

—Մեծ եպարքոսն հրաման ըրաւ Օսմանեան դրամատեղանին իր պաշտօնեաներէն մէկը որոշել որ Կ. պոլսոյ մաքսատան հասոյթին վրայ հսկէ։ Մաքսատան ծախքը, ռէհիններուն շահերը և ուրիշ մանր ծախքեր պիտի հանուին մաքսատան հասոյթէն, և աւելորդը Օսմանեան դրամատեղանին պիտի յանձնուի ընդհանուր պարտուց շահերը հատուցանելու։

—Յունուարի կտրօններուն վճարումը շատ աղէկ ազդեցութիւն ըրաւ անոնց վրայ որ խռոված էին սխալ լուրերով թէ կտրօնները վճարելու մասին դժուարութիւններ պիտի ելլեն։ Մոռնալու չէ որ այս անգամ կտրօնները վճարուեցան առանց նոր փոխառութեան։

—Կ'ըսուի թէ անցեալ տարւոյ վերջին շաբթուն մէջ Ադրիանուպոլսոյ գաւառը 150,000 ոսկի հասոյց տէրութեան գանձուն։

—Եվգաֆի վերաբերեալ անտառներն ալ անտառաց ընդհանուր տեսչութեան խնամոց յանձնուեցան։

—Ոստիկանաց միջոցաւ ձերբակալուած մարդիկ ժամանակ մը բանտի մէջ կը սպասեն մինչև որ դատաստանի առջև ելլեն։ Անտարակոյս սա մեծ զրկանք է անոնց որ անմեղ են. այս զրկանքը վերցնելու համար կառավարութիւնը հրամայեց որ ոստիկանութեան կեդրոնատեղիները քննիչ ժողովներ գտնուին, որ ձերբակալեալ անձանց վերաբերեալ տեղեկագիրները քննեն, և երբ անոնց յանցաւոր ըլլալուն ապացոյց չըլլայ, անմիջապէս պիտի արձակեն զանոնք։

—Երեք կամ չորս զրահաւոր նաւեր Թէրսանէյէն դուրս ելլելով Տօլմապաղչէի կայսերական պալատին դիմացը Մէսուտիյէ անուն զրահաւորին քով խարիսխ նետեցին։ Մէսուտիյէ Թուրքիոյ նաւատորմղին մէջ ամենէն գեղեցիկ նաւն է։ Այս նաւն 12 ահագին թնդանօթ ունի, որ նաւուն մէջտեղը հաստ երկաթապատ մարտկոցի մը վրայ զետեղուած են։ Նաւը պատող երկաթէ տախտակը 12 մատ հաստ է հոն ուր ջուրը կը հասնի, անկէ վեր՝ տասը մատ։ Նաւուն առաջակողմը կայ նաև զօրաւոր ցռուկ մը, որ պիտի կրնայ աշխարհիս ամենէն մեծ նաւն իսկ վայրկենի մը մէջ ընկղմել։ Մէսուտիյէ արկածի մը ժամանակ վտանգէ պահպանուելու համար այլ և այլ մասերու բաժնուած է, այնպէս որ եթէ նաւուն մէկ մասը վնասուի և ջրով լեցուի, նաւը դեռ պիտի կարողանայ ջուրին երեսը մնալ և ճամբան շարունակել։

—Շիշլիյի մէջ նորաշէն տուն մը, որ գործի դադարման պատճառաւ ժամանակ մը երեսի վրայ մնացած էր, անցեալ երեքշաբթի օր փլաւ։ Այս արկածին պատճառաւ 6 գործաւոր մեռան, և 9 գործաւոր վիրաւորեցան։

—Վագըթ լրագիրը գրած էր թէ Հերսէքի զօրաց պէտքերը ըստ արժանւոյն չեն հոգացուիր, և թէ Սթօլացի մէջ ցորեններուն մէջէն մեծ քանակութեամբ քարեր ելած են։ Տպագրական դրասենեկին կողմէն այս լուրերը հերքուեցան, և Վագըթ լրագրին խմբագրին ազդարարութիւն եղաւ, որ այսուհետև այս տեսակ սուտ լուրեր չհրատարակէ։

—Մայրաքաղաքիս լրագիրներէն ոմանք օտար երկրէ մը ծանուցում մը կը հրատարակեն որ բժշկութեան, աստուածաբանութեան և իրաւագիտութեան են, վարդապետութեան տիտղոս տալ կը խոստանայ այնպիսի անձանց, որ այն աստիճանին հասնելու կարևոր ուսման շրջանը կատարել չեն ուզեր։ Այսինքն, ծանուցումը հրատարակել տուողը իրեն դիմելու զիջանողներուն կը խոստանայ վկայական տալ թէ այս ինչ գիտութիւնը սորված են, և այսչափ բան գիտեն, մինչդեռ անոնք սորված չեն և չեն գիտեր։ Ստակ առնելու համար այսպիսի ծանուցումներ հրատարակելն ալ այնչափ ծանր յանցանք է, որչափ անոնցը, որ այսպիսի անպատիւ միջոցներ կը գործածեն խաբելու հասարակութիւնը, և այն ժողովն որու յանձնուած է օտար երկիրներէ առնուած վկայականներն արձանագրելու պաշտօնը։

—Հազար քաշ ծանրութեամբ և հինգ կանգուն երկայնութեամբ շանաձուկ մը անցեալ շաբաթ Պէօյիւքտէրէի ծովեզերքը ցամաք նետուեցաւ։

—Վերջին տարիներու մէջ ոմանք Եւրոպային Թուրքիա պտղատու ծառեր բերել տալ սկսան։ Սակայն հիմա Գաղղիոյ ծառաստանաց մէջ տեսակ մը վնասակար որդ երևան ելած ըլլալուն համար Բ. դուռը ստիպուեցաւ Գաղղիայէն ի Թիւրքիա պտղատու ծառ բերել տալը արգիլել։

—Քանի մը լրագիրք ձախող լուրեր հրատարակեցին Ամերիկայի Փրովիտէնս Թուլ կոչուած ընկերութեան վրայով։ Բ. դուռը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ որ այն ընկերութիւնն Օսմանեան կառավարութեան հաշւոյն համար Մարթինի Հէնրի հրացանները շինելու մասին ըրած պայմանները մինչև ցարդ ժամանակին կատարեց և դեռ կը կատարէ։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ

Դամասկոսէն գրուած նամակներ կը ծանուցանեն, թէ սաստիկ ցուրտը ժանտախտի նշանները բոլորովին վերցուց այն կողմերէն։ Սակայն Եգիպտոսի կառավարութիւնը դեռ քարանթին կը պահէ Սիւրիոյ ծովեզէրքէն եկող նաւերու համար :

— Կը լսենք թէ Եգիպտոսի կառավարութիւնը մօտերս նոր զօրք պիտի ղրկէ Ապիսինիա: Այս նոր բանակը 15,000 լաւ սպառազինեալ զօրքէ պիտի բաղկանայ :

— Լրագրաց թղթակիցներն որ պատերազմի դաշտին մօտերը կ'երթան, յաճախ մեծ վտանգներու կը հանդիպին, մինչև անգամ երբ բարեկամաց մէջ կ'ըլլան : Անցեալները Գերմանական լրագրի մը թղթակիցը Հերսէքի մէջ գտնուած զօրքերէն ձերբակալ եղաւ իբրև լրտես ապստամբաց :

— Խումբ մը աւազակներ, որ սարսափով լեցուցած էին Նաղլըլի և անոր շրջակաները, մօտերս ձերբակալ եղան :

— Ըստ Մանզումէի, Կէմէրէքի Հայ բնակիչները բողոքագիր մը ղրկելով պատրիարքարանը կը գանգատին տասանորդի տուրքը հաւաքողներուն դէմ, որոնք այս տարի շատ ուշացան, ուստի և գիւղացւոց հունձքը անձրևի, մինչև անգամ ձեան տակ մնալով մեծապէս վնասուեցաւ : Կը յուսանք որ կառավարութեան յայտնած բարեսէր խորհուրդները վերջ կուտան այն զրկանաց և հարստահարութեանց որոց դէմ կը գանգատի Կէմէրէքի երկրագործ ժողովուրդը :

— Սերուիոյ ազգային ժողովը (Սքուփչինա) քանի մը օր քննելով այն մասնաւոր տուրքը, զոր նախորդ պաշտօնեայք դրած էին պատերազմական պաշտօնարանի աւելորդ ծախքերը գոցելու, և անոնց գործը սահմանադրութեան հակառակ գտնելով որոշեց այն պաշտօնեաներն ամբաստանութեան ներքև ձգել :

◆

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ շաբաթ ծանուցինք թէ Լորտ Լայթըն Հնդկաստանի կուսակալ անուանեցաւ : Լորտ Լայթըն 1864ին Կոստանդնուպօլսոյ Անգլիական դեսպանատան քարտուղարն էր: Անոր ներկայ պաշտօնը շատ կարևոր պաշտօն է, վասն զի Հնդկաստանի 200,000,000 ժողովրդեան վրայ գրեթէ թագաւորական իշխանութիւն պիտի վարէ :

— Անցեալ Նոյեմբերի մէջ Ժուրնալ տը Տէպա լրագիրը Գաղլիոյ պաշտօնէից գլխաւորին, Մ. Պիւֆէի դէմ յարձակողական յօդուած մը հրատարակեց: Եւ որովհետև Մ. Լէօն Սէյ, ելևմտից պաշտօնեայն, այն լրագրին տէրն է, Մ. Պիւֆէի դէմ հրատարակուած յօդուածը պաշտօնէից մէջ հակառակութիւն յառաջ բերաւ, այս պատճառաւ Մ. Լէօն Սէյ և անոր պաշտօնակիցներէն մին հրաժարեցան: Ասոր վրայ մարաջախտ Մաք Մահոն և պաշտօնէից ժողովոյն ուրիշ անդամներն ամէն ջանք ըրին դէթ առժամանակեայ համաձայնութիւն մը յառաջ բերել: Սակայն այս շաբաթ (յուն. 20ին) կատարուելու ընտրութեանց համար ձեռք առնուած կարգադրութիւնները պաշտօնէից մէջ դարձեալ անհամաձայնութիւն պատճառեցին, և այժմ կ'երևի թէ պաշտօնեայք վախնալով որ այս անհամաձայնութիւնները կրնան դէշ ազդեցութիւն ընել յառաջիկայ ընտրութեանց վրայ, ամէն ջանք ընելով հրաժարեալ պաշտօնեաները համոզեցին իրենց պաշտօնը շարունակելու: Նաև մարաջախտ Մաք Մահոն, Մ. Պիւֆէի հետ, յայտարարութիւն մը հանեց ուր ժողովուրդին կ'իմացնէ պաշտօնէից հաստատ միտքը և կը յորդորէ, ի սէր հայրենեաց, ընտրութեանց ատեն կառավարութեան կողմէն ցուցուած անձինք ընտրել :

Կը տեսնուի որ Գաղլիոյ կառավարութիւնը շատ կարևորութիւն կուտայ այս ընտրութեանց, վասն զի Փարիզի մէջ գործաւորաց ժողով ընելն արգելեց: Կը կարծուի թէ անոնք ծերակուտի անդամոց ընտրութեան վրայ վիճաբանելու պատրուակաւ ի նպաստ հասարակապետութեան (գօմիւն) ցոյց ընել կ'ուզէին :

— Պապին և Գերմանիոյ պապական եպիսկոպոսաց կողմանէ Գերմանիոյ կառավարութեան դէմ ցուցուած ուղղակի հակառակութիւնը կ'երևի թէ վերջանալու մօտ է : Գերմանիոյ կառավարութեան և կղերին միանգամայն ընդունելի համաձայնութիւն մը յառաջ բերելու համար հիմա Հռովմի մէջ խորհուրդ կ'ըլլայ:

— Անոնք որ Թուրքիոյ մէջ նոր վարժարաններ շինել կուտան, աղէկ կ'ընեն, եթէ յիշեն թէ այս տեսակ շէնքերու հաստատութեան համար մասնաւոր խնամ տանել պէտք է :

Ծննդեան օրը, Զուիցերիոյ վարժարանի մը սրահը այն վարժարանի աշակերտներէն և անոնց ծնողներէն բաղկացեալ խուռն բազմութիւն մը լեցուած էր երեկոյեան հանդէսի մը առթիւ: Յանկարծ վարժարանին տախտակամածը փլաւ, և բազմութիւնը վարի յարկը սենեակներուն մէջ ինկաւ : Այս սենեակներն ալ փլան և մէկ վայրկեանի մէջ թէ աղայք և թէ ծնողք դրասեղաններու, աթոռներու և կոտրտուած տախտակամածներու տակ կիսովին թաղուած մնացին: Այս արկածին պատճառաւ վաթսուն հոգի մեռաւ :

— Ռուսիոյ կառավարութիւնը Էջմիածնայ Հայ Բողոքականաց հրաման շնորհեց, որ, Շամախյի Հայ Բողոքականաց պէս, անոնք ալ հաղորդակցութիւն ունենան Լուտերական եկեղեցւոյ հետ :

— Լևանդ Հէրալտ այնպէս կը ցուցունէ թէ ինք մասնաւոր տեղեկութիւն առած է այն առաջարկութեանց վրայով, որոց համար ժամանակէ մը ի վեր կ'ըսուէր թէ Անտրասի կոմսին կողմէն կը պատրաստուին, և Թուրքիոյ կառավարութեան պիտի ներկայացուին : Ըստ Լևանդ Հէրալտի, այս առաջարկութիւնները միայն Պոսնիոյ և Հերսէքի գաւառաց համար են, և Գաղլիա, Ռուսիա, Գերմանիա, Աւստրիա և Իտալիա հաւնած են այն առաջարկութեանց, բայց այս մասին պաշտօնական ծանուցագիր չպիտի ղրկեն Բ. Դրան, այլ միայն բերանացի և բոլորովին բարեկամական դիտողութիւններ պիտի ըլլան :

ԵԼԵՒՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Յունուար 5/17 1876

Գոնսոլիտէ	24.08	Ռուս. երկաթ. բաժինք	53

ԴՐԱՄՔ, Օսմ. լիրան 100 էն

Մէճիտիյէ	103	Ռուսիոյ բօլ	89 ½
Սեւ հինգնոց, քառննոց	108 ½	Նաբոլէոն	88 ¼
Պղինձ ստակ	137 ½	Անգղ. լիրա	110 ⅜

ՇՈՒԿԱՅԻ ԳԻՆԵՐ, յունուար 3/15 1876

Բամբակ	6— 8	Խաճուէ, Մոքա, քաշը	19— 20
Թիֆթիկ քաշը	42— 47	Սփարմաչէթ, Ցքլոմ. սնտ.	70—75
Ճէհրի »	13— 15	Լեղակ, քաշը	60— 80
Ափիոն »	240—275	Պողպատ, սնտ.	200—210
Չէթ »	4— 6	Կապար, կենդ.	160—165
Շաքար, փոշի, կենդ.	212—222	Բևեռ (քարֆիցա)	
» գլուխ »	245—250	Թիթեղ, 2 սնտ.	260—270
Բեդրոլ (կազ կանթեղի), Ամերիկայի սնտ.	66— 68	Ապակի	
Ցորեն կարծր, քոռ	26— 30	Երկաթ, Անգղ. կենդ.	70—75
Գարի, »	14— 15 ½	» Թիթեղ (աճ) »	95— 105
Որդան կարմիր, քաշ	40— 45	Բուրդ, լուացուած, քաշը	11—11 ½
Խաճուէ, Րիոյ, 100 քաշը	1400—1460	» չլուացուած, »	7— 8

Այս ապրանաց մեծ մասն առատ է շուկային մէջ, բայց գնողք քիչ են, և կը կարծուի թէ գիները պիտի իջնեն: Բեդրոլը միայն նուազ է, բայց կը սպասուի Ամերիկայէն մեծ քանակութիւն մը, որ նորէն պիտի իջեցնէ այս ապրանքին գինը:

Ամերիկայի միսիոնարաց ընկերութեան կողմէն
Խմբագիր Ճ. Ք. ԿՐԻՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Զագմազճըլար, Ցակոբեան խան, Թիւ 12.